

BJÄRASLÄKTEN

II

MALMÖ 1944
TRYCKERIAKTIEBOLAGET C. A. ANDERSSON & Co

boken "Bjärasläkten I" har framlagts resultatet av det stora arbete, som min fader, Yngve Wiberg, utförde under en tjugoårig forskargärning. Hans undersökningar omfattade femton generationer och följde släkten århundraden tillbaka ända till bonden Troells (Truls), född 1509 i Bjära, några kilometer norr om Vinslöv.

En ättling i sjunde led till Troells, rusthållaren Pehr Nilsson, hade sju barn, varav sex söner och en dotter. En av sönerna övertog i sinom tid fädernegården under det att de andra förskaffade sig egna gårdar. Av dessa blev sonen Jöns Pehrsson rusthållare å Viby n:r 6. Han blev stamfader för Vibygrenen och var Yngve Wibergs farfars farfars far. Rusthållaregården i Viby gick från far till son till dess Yngve Wibergs farfar Ola Jeppsson nödgades sälja gården.

Det är ganska naturligt, att Yngve Wiberg ägnade ett särskilt intresse åt denna gren av släkten. Vid sin bortgång den 3 december 1941 efterlämnade han också ett betydande material om släktgrenen ifråga. Det är denna mångfald dokument, anteckningar och andra handlingar, som utgöra grundvalen till denna bok. Den avser att söka giva en ungefärlig bild av de förhållanden, sedda mot historisk bakgrund, under vilka Yngve Wibergs förfäder i rätt nedstigande led från Troells till Ola Jeppsson levde, samt vidare att giva en antydning om Ola Jeppssons efterkommandes levnadsöden.

ÅKE WIBERG.

YNGVE WIBERG

*”Hågkomst av de framfarna dagar,
som oss eldar och oss anklagar,
gråa gäst, som ej tid försvagar,
följe ditt allvar vår dunkla gång.”*

ERIK GUSTAF GEIJER

Långt innan det övriga Sverige trampats av människofot, kommo efter istidens slut, under tundrans tidsålder för mer än 10,000 år sedan de första människorna till Skåne. Längs de tre vattendragen Helgeå, Rönneå och Tomarpså togo de sig långt innan historiens gryning in i landet. De av invandrarna, som följde Helgeå, kommo ganska snart till de stora sjöarna i nordöstra Skåne, kring vilka — liksom längs hela Helgeådalen — jorden gömt och väl fortfarande gömmer en skörd av kulturföremål från sten-, brons- och järnåldrarna och där ättehögarernas gräsbevuxna gravmonument ännu idag påminna ett senfött släkte om länge sedan hädangångna fädrens liv och strider.

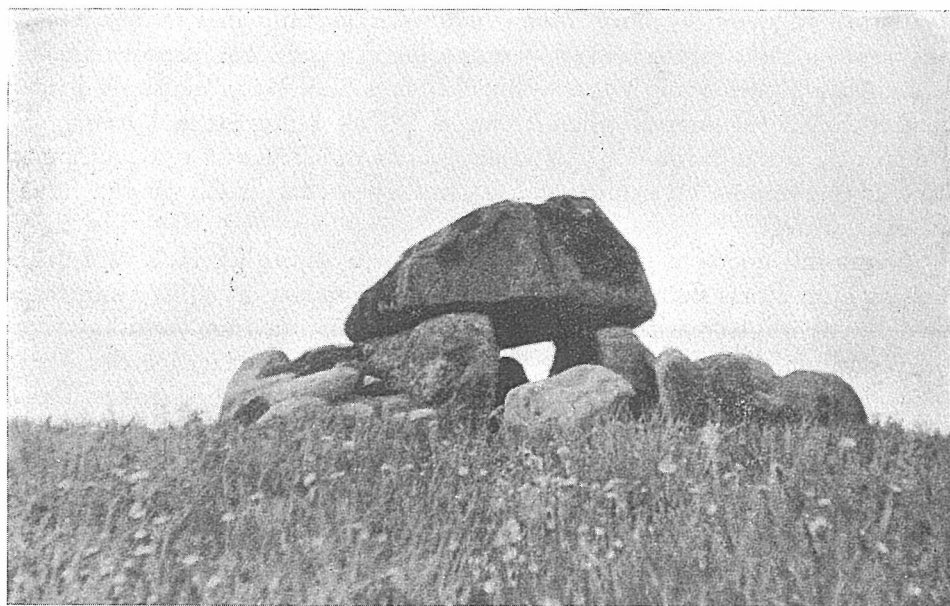
Några mil norr om Kristianstad vid Råbelövssjön har tack vare sänkning av sjön gjorts flera fynd efter stenåldersboplatser, av vilka åtminstone en del synbarligen varit flottboplatser. Dessa härröra från ett tidigt stenåldersstadium, då jakt och fiske varit huvudnäringar. Härpå tyder bland annat de funna redskapen: yxor, pilspetsar, harpuner och metkrokar. Dessutom har man funnit rester av ben efter hjort, rådjur och uroxer samt fossila nötter, tallkottar och fiskben. En genomborrad vildsvinstand, som väl förmodligen använts såsom smycke eller amulett, har också tillvaratagits på samma plats. Vid Rinkaby, Fjälkinge och Ivetofta ha liknande fynd av stenåldersboplatser gjorts. Såväl på dessa som andra platser i nordöstra Skåne ha även gjorts vackra fynd av stenåldersredskap såsom olika sorters yxor av flinta, dolkar, pilspetsar m. m.

Från stenålderns olika perioder stamma också bland annat den väldiga stendösen vid Håslöv och gånggriften vid Fjälkinge. Redan århundraden tillbaka satte dessa dösar människornas fantasi i rörelse och ännu leva kvar sägner och berättelser, huru jättar och troll rest stenarna. Det är heller icke så underligt, att folkfantasiens satt övermänskliga krafter i förbindelse med dösarnas tillkomst, då de ofantliga stenblock, som lagts ovanpå de uppresta stenarna, äro så stora, att det förefallit otroligt, att de ens kunnat rubbas på slät mark.

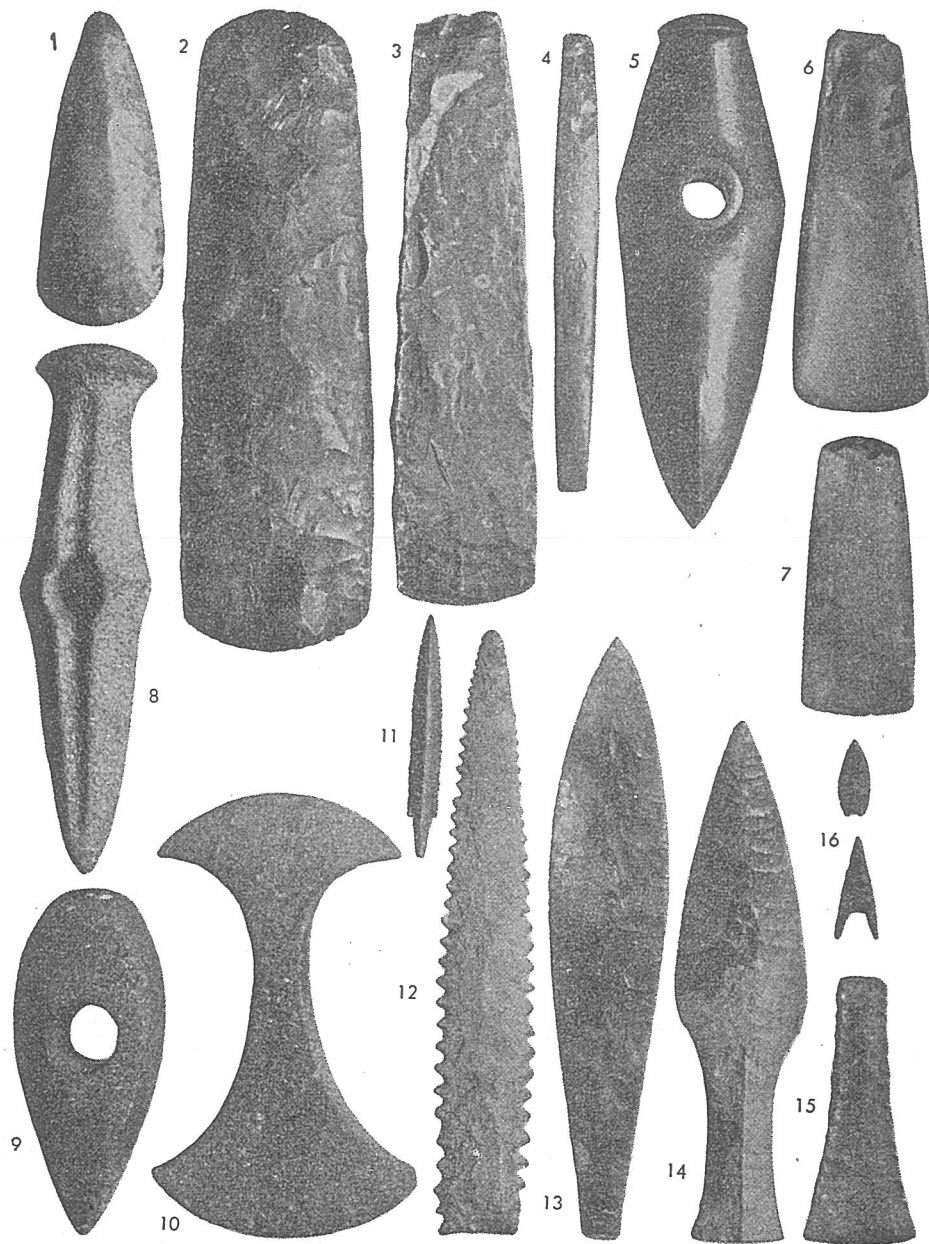
De fynd av utomordentligt vackert formade båtyxor, som gjorts i dessa trakter, visa att båtyxefolket, som mot slutet av stenåldern i början av andra årtusendet f. Kr. invandrade söderifrån, även slagit sig ned kring Helgeåns stränder.

Redan under stenåldern ha troligen de första kopparsakerna nått Skåne och varit i bruk här under de äldsta gravarnas, stendösarnas och gånggrifternas tid. Antalet i Skånes jord funna kopparsaker från denna period är dock icke stort. I Fjälkinge har man emellertid funnit två stycken kopparparyxor bredvid varandra. Sällsyntheten av sådana fynd tyder på, att koppar var en metall, som var förbehållen de mycket rika.

Ett stort antal hällkistor — den sena stenålderns gravform — ha upptäckts, inte endast längs Helgeåns båda stränder, utan även på åtskilliga platser i trakten, såsom vid Fjälkestad och Strö. Fynden av dessa hällkistor äro i Skåne nästan huvudsakligen koncentrerade till landskapets nordöstra del.

STENDÖSEN I HÅSLÖV

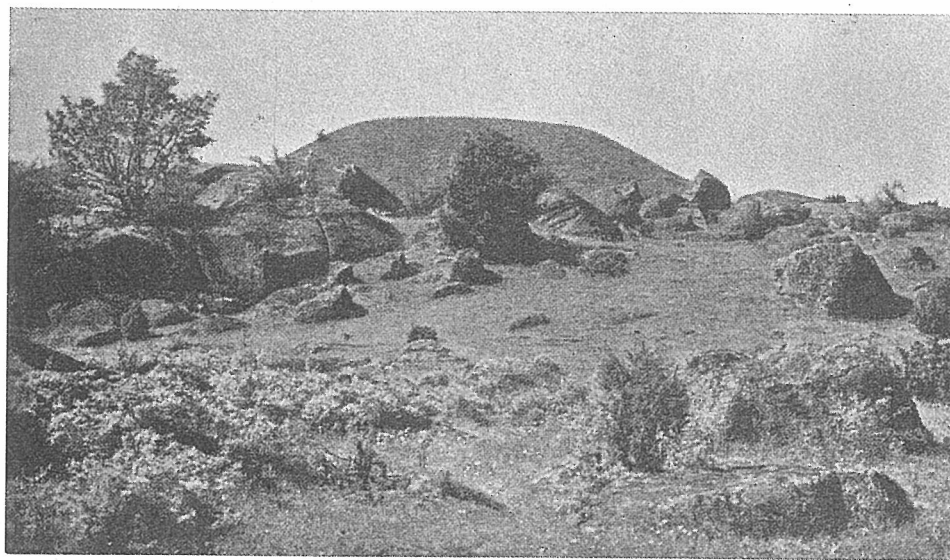

REDSKAP OCH VAPEN FRÅN YNGRE STENÅLDERN

1 spetsnackig, 2 tunnackig, 3 tjocknackig yxa, 4 mejsel, alla av flinta, 5 båtformig yxa av grönsten, 6 hålslipad och 7 tunnbladig yxa av flinta, 8 mångkantig, 9 vanlig och 10 dubbeleggad skafthålsyxa av grönsten, 11 spånpilspets, 12 spjutspets med sågtändad egg, 13 spjutspets, 14 dolk, 15 yxa med utsvängd egg, 16 pilspetsar, alla av flinta.

Tidevarv kommo, tidevarv svunno, och släkten följde släktens gång. Bronsen kom till Skåne och med den en ny tid, bronsåldern. De väldiga ättehögar, som höja sig över kristianstadsslätten, minna om den tid, då nordöstra Skåne varit bebott av en talrik befolkning. Under bronsåldern kommo dessa nya gravformer i bruk, gravhögarna eller som de populärt kallas ättehögar. De ligga ganska ofta på höjderna såsom t. ex. på Skepparslövs backe, liksom på Smedjebacken vid Håslöv. Överst på Kjugekulle finnes också en ståtlig hög, synlig vida omkring. Det måste ha varit en mäktig hövding, som här fått sitt sista vilorum, kanske en sjökonung, som haft sina skepp nere i strandskogen, där en glänta alltjämt kallas Skiparyd. På höjderna vid Österslöv finnas flera stora bronsåldershögar och i närheten av Råbelövs gamla ödekyrka resa sig flera gravhögar högt över den omgivande slätten. De största av dessa kallas Rolfs högar och enligt traditionen skall i en av dem en kung med detta namn vara begravnen.

Det rika gravgods, som skänkts till de döda, — vilket för övrigt skedde redan under stenåldern — tyder på att folket redan då har trott på ett liv efter döden. I den äldre bronsålderns mansgravar har man i nordöstra Skåne så gott som alltid funnit svärd, yxa, spjut, säkerhetsnål, rakkniv, syl och ett litet krus av lera eller trä. I kvinnogravarna har man funnit dolkar, kammar, knappar, säkerhetsnålar och smycken. I Fjälkinge backe ha påträffats bl. a. fyra stycken bronsyxor och två guldspiralerna samt en gjutform av täljsten för fyra sågar och i Stockhult en mängd föremål från bronstiden, däribland två stycken en och en halv decimeter långa bronsfigurer, troligen gudabilder. Vid Nosaby ha tre massiva bronsyxor och

KJUGEKULLE MED ÄTTEHÖGEN

FRÅN BRONSÅLDERNS ANDRA PERIOD

1—3 importerat mellaneuropeiskt bronssvärd, 4—5 nordisk yxa, 6—8 tidigt bronsåldersfynd från Stockhult, Ö. Göinge, 9 husurna av bemålad lera, 10 solaltare från Balkåkra.

ett guldarmband kommit i dagen. Dessa fynd vittna om, att bronsåldern varit en forntida praktens och förfiningens period. De funna smyckena äro ornerade med den fina och graciösa spiralslingan och vapnen äro icke endast av en elegant form, utan därjämte rikt sirade i konstnärliga mönster.

I Fränninge har i början av 1900-talet upptäckts en märklig hällristning, som anses stamma från bronsåldern. Den föreställer vagnar och kärror, förspända med hästar och oxar, samt dessutom fristående hjul. Frånvaron av alla krigiska inslag liksom solhjulen anses tyda på, att dessa ristningar äro att hänföra till den tidens religiösa kult.

De många offerstenarna med inknackade hål, de s. k. älvkvarnarna, antagas också härröra från bronsåldern. De förekomma talrikt, framför allt kring Helgeå, där dåtidens invånare synes ha haft sina offerplatser. Detta är ju också ganska naturligt. I bygdens å bodde vattnets gudomlighet, som man fruktade och genom offer ville blidka. Enligt traditionen skall Helgeå ha varit en helig flod, som varje år fordrade sina offer:

”Nissa å och Laga
taga många man av daga.
Men Helgeå
så många som bägge två.”

Så lyder ett gammalt rim, som erinrar härom.

BAUTASTENAR PÅ STANGABJÄR VID VINSLÖV

Vid Lunnom har man funnit ett femtiotal älvkvarnar. Platsen kallades förr Lundom, vilket tyder på, att man här haft en helig lund, där offer företagits till dunkla urtidsgudar.¹⁾

Tiden gick. Århundraden och årtusenden försvunno. Det ena släktet efter det andra föddes, levde och dog och man var framme vid järnåldern ungefär 400 år f. Kr. Från denna period finnas i nordöstra Skåne mängder av fornminnen. Gravrösen och bautastenarna kunna räknas i tusental. På Stangabjär vid Vinslöv finnas ett trettiotal stenar, som erinra om okända men säkerligen märkliga händelser, och på båda sidor om vägen till Äraslöv ett sextiotal, som enligt folktraditionen satts i samband med trekungaslaget vid Helgeå år 1026. I närheten av de sistnämnda finnes också en fyrsidig stensättning. Enbart vid Emislöv förefinnas ett hundratal gravrösen.

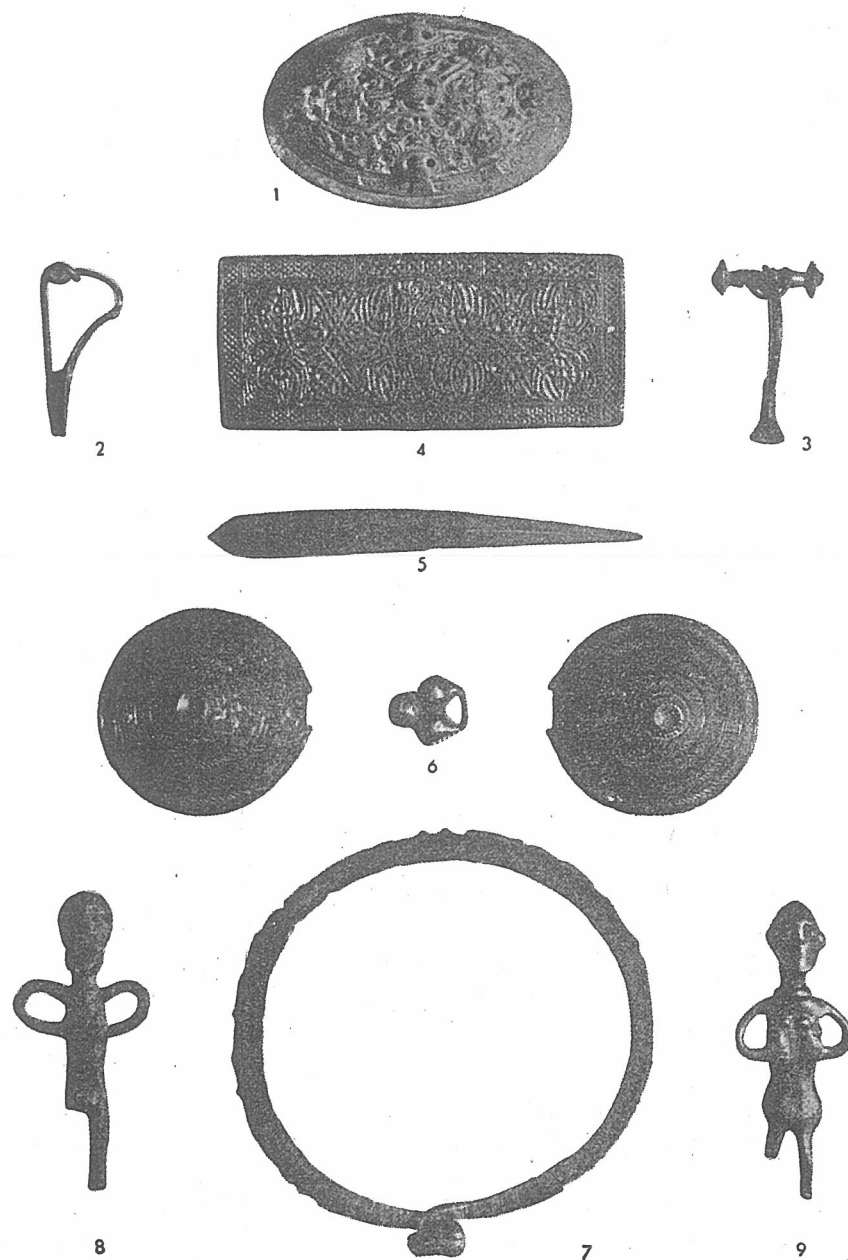
Fynd från den äldsta järnåldern ha gjorts i flatmarksgravar i Rinkaby, Nosaby och Viby. I gravar vid sistnämnda plats ha påträffats urnor. Likbränning och begravning synas sålunda under denna tid ha förekommit jämsides med varandra. Ibland ligga gravarna ensamma, ibland tillsammans i stora fält. Å båda typerna finnas i trakten kring Viby många exempel.

¹⁾ Diskussionen om älvkvarnarnas datering pågår. Av dansken Brønsted dateras de redan till yngre stenåldern. De anses av vissa forskare ha haft med växtlighets- och fruktbarhetsmagien att göra, (således ej med flod- och naturväsen).

FLATMARKSGRAV VID VIBY

(I gravnen har man funnit skelettet av ett 13-årigt barn.)

SMYCKEN, AMULETT OCH GUDABILDER FRÅN JÄRNÅLDERN

1 oval spännbuckla, 2—4 spännen, 5 Lindholmsamulett, 6 spännen och 7 halsring, 8—9 gudabilder.

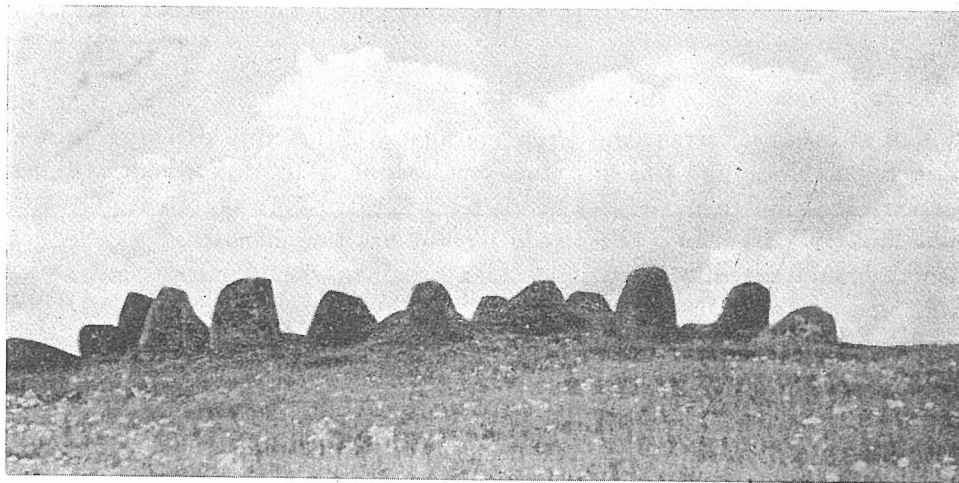

Till järnåldern höra också de s. k. stensättningarna. Ibland ha dessa formen av ett skepp, ibland av treuddar och stundom av besynnerliga irrgångar. Dessa liksom domareringarna, som förut ansetts vara tingsplatser, men som enligt senare tiders forskningar troligen även haft samband med gudsdyrkan, förekomma talrikt i nu ifrågavarande del av Skåne, såsom vid Håslöv, Gryt och på flera andra platser. Vid Mellby äro de talrikare än på något annat ställe i Sverige.

Liksom ifråga om domareringarna antager man, att bautastenarna haft någon förbindelse med järnåldersmänniskornas trosföreställningar. Dessa stenar stå ibland på gravfält, varför en del forskare anse, att de äro sinnbilder av fruktbarheten. I nordöstra Skåne förekomma sådana bautastentar ganska talrikt, såsom vid Ivetofta, Fjälkestad, Svartesjö och Bromölla. Söder om Hammars gård i Nosaby socken finnes en två meter hög, långt omkring synlig bautasten.

De första järnåldersseklerna svunno bort och töcknet över Skånes historia försvinner allt mer. Gestalter och ansikten börja träda fram, ofta så svagt, att de historiskt icke kunna fasthållas, innan sagan åter sluter sig omkring dem.

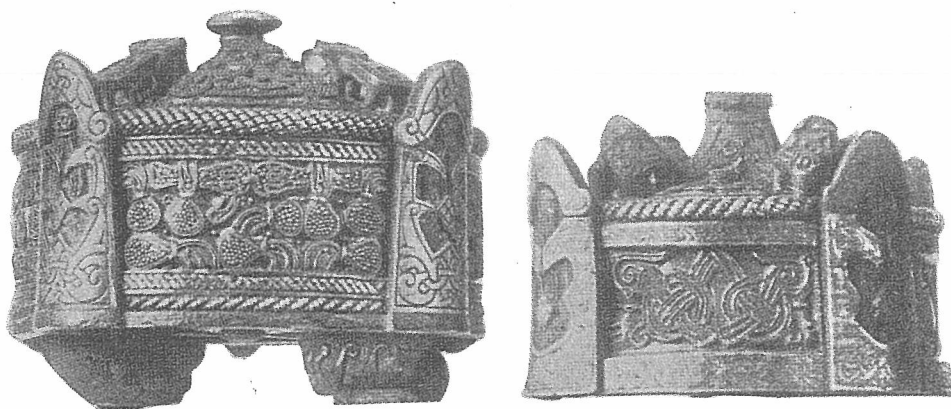
Omkring år 800 anses Skåne ha tillhört Danmark, det då mäktigaste riket i Norden. Med "Skånes land" menade man allt danskt land öster om Öresund, sålunda förutom Skåne även Halland, Blekinge och Bornholm. Vid denna tid började vikingafärderna. Det var västerut som skåningarna drogo i viking. Otaliga voro de skepp, som starkt beväpnade och fulltaligt bemannade, lade ut från Skånes kuster, medan kvinnorna på strandvallen åkallade gudarna till hjälp för vikings svärd och plats i Walhalls sal. Mellersta delen av England intogs helt och många skåningar bosatte sig där.

DOMARERINGEN VID HÅSLÖV

Ortsnamnen erinra ännu därom, som t. ex. Claxtorp, Bruneby, Wichingas-
torp. o. s. v. Gånge Rolf, som lär ha varit skåning, var den som först grun-
dade en riktig vikingastad i Europa. Det skedde 911 i Normandie, där or-
tsnamnen ännu visa, varifrån hans folk kom. Av Ivetofta har blivit Yvetot,
av Lund La Londe, Borgeby har blivit Bourgeébus och vikingarna från
Skälderviken slog sig ned på en plats, som efter dem kallades Engehomme.

Jomsvikingarna, som till större delen synes ha bestått av skåningar,
uppförde det vittberömda nästet Jomsborg, varifrån de regerade med hård
hand. Deras siste hövding, Sigvalde jarl, var skåning och när han och hans
män seglade bort till Hjørungavåg, där deras välde gick sin undergång
till mötes, räknade deras flotta 20 skepp med skånsk besättning, så berättar
åtminstone Snorre Sturlasson.

DOSFORMIGA SPÄNNEN FRÅN VIKINGATIDEN

Långt borta i fjärran land hade vikingarna lärt känna den nye guden,
Vite Krist. Underliga ting förtaltes om honom. Han förkunnade frid på
jorden och bjöd männen sticka svärdet i skidan. När skeppen åter lade
till i bukten där hemma, berättade de om honom, men länge skulle det
dröja, innan kristendomen förkunnades i Skåne. Den första missionsverk-
samheten utgick från biskopsstolen i Hamburg innan den överflyglades
av den engelska under Sven Tveskägg. Under 900-talet företog biskopen
av Bremen en missionsresa till Skåne och en dansk präst, Odinkar, för-
kunnade samtidigt i Skåne den kristna läran. Under Harald Blåtands
regering vunnos många anhängare i Skåne och under Sven Tveskäggs tid
gick kristendomen ytterligare framåt. I biskopssätet Dalby uppfördes
Heliga Korsets kyrka, Nordens äldsta daterade stenbyggnad. Kyrkobyg-

gandet började taga fart och ute i bygderna restes den ena kyrkan efter den andra. I den stora staden Vä byggdes efter mönster av Lunds domkyrka ett tempel med tvillingtorn. Färlövborna i närheten ville icke vara sämre, utan byggde också de en kyrka med dubbeltorn.

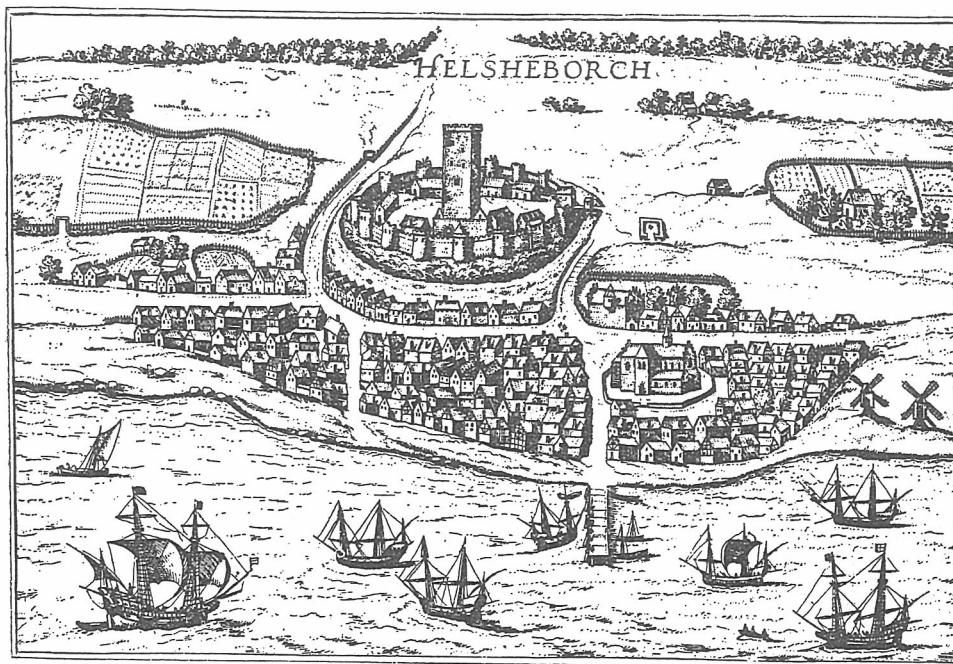
Förhållandet mellan Danmark och Skåne samt med de övriga nordiska länderna var långt ifrån präglat av ro. Efter Sven Tveskäggs död blev hans son Knut konung över både England och Danmark. Detta tycktes honom dock icke nog. Han ville regera även i Norge. Den avgörande striden i denna kamp om Norge stod i nordöstra Skåne vid Helgeåns mynning år 1026. Det berättas om detta sjöslag, att kung Olof i Norge och Sveriges drott, Anund Jakob, som voro förbundna, hade seglat in i Helgeå. När Olofs spejare förkunnade, att Knut var i annalkande, dämde Olof upp ån och samlade en mängd väldiga trädstammar bakom fördämningen. Då Knut med sin stora flotta kommit ett stycke upp i ån, gav Olof befallning att riva fördämningen. Vattenmassorna och timmerstockarna störtade fram och anställde en fruktansvärd förvirring på den danska flottan, och det var inte långt ifrån att Knut blivit tillfångatagen. Han lyckades dock få övertaget och seglade hemåt under det att de förenade svenska och norska flottorna drogo öster ut. Slutligen blev Knut konung även i Norge och blev en av Europas mäktigaste konungar med tillnamnet den store. Han hade stort intresse för Skåne och dess gamla huvudort Lund, som han ville göra till det danska rikets medelpunkt. I Lund lät han upprätta en av rikets viktigaste institutioner, den första och länge förnämsta myntverkstaden, där de första danska mynten präglades. Det anmärkes emellertid att redan Sven Tveskagg hade sänt myntmästaren Godwin från England till Skåne. Han lät även sända biskop Bernhard från England till Lund, varigenom staden blev kristendomens fasta punkt i Skåne. Omkring år 1100 blev Lund ärkestift och en rad av starka och energiska ärkebiskopar togo därefter hand om stiftet. Skånes medeltidshistoria blev också i hög grad dess ärkebiskopars historia. Tiden efter Knut den stores död var en kungafejdernas och inbördeskrigens tid. Den ene kungen efter den andre blev mördad av en medtävlare till tronen, som sedan samlade härar och med vapenmakt sökte taga riket i besittning. Skåne led särskilt svårt under denna tid. År 1137 hade till konung valts Erik Lam. Under hans tid tilltogo oroligheterna. En dansk furste, Oluf, åstundade Danmarks kungamakt. Från Sverige drog han med sin här in i Skåne och försökte fångsla Erik Lam, då denne vistades i Arvelunda i Ingelstads härad. Oluf blev emellertid slagen och måste draga sig tillbaka över svenska gränsen. Sedan han fått mer krigsfolk i Sverige, bröt han åter in i Skåne. Han lockade befolkningen med goda ord och fagra löften och blev av dem kallad till kung. Ärkebiskop i Lund var vid denna tid Eskil. Han angrep Oluf med sina krigare, men blev besegrad och måste gå över på Olufs sida. Ärkebiskop Eskil lyckades dock fly till Själland, där han samlade

en här, som under hans befäl landsteg vid Landskrona. Ännu en gång segrade dock Oluf och utnämnde ny ärkebiskop i Lund. Erik Lam samlade nu en här och segrade med den till Skåne. I nattens mörker kommo kungaskeppen och skåningarna visade lämplig landstigningsplats genom att slå eld med flintstenar. Olufs här överraskades och besegrades. Själv flydde han till Blekinge och hans nye ärkebiskop hängdes. Efter blott några veckor bröt han emellertid åter in i Skåne, övervann kungahären och drog segrande över till Själland. Men där blev han slagen och måste fly till Jylland. Han dödades slutligen i en drabbning i Skåne. Men oroligheterna fortsatte och då Erik Lam icke förmådde återställa ordningen i landet, tog han sitt parti, gick i kloster och blev munk. Därefter blossade inbördesstriderna upp med förnyad styrka. Tre prinsar, Sven, Knut och Valdemar, stredo om Danmarks krona. Sven valdes av befolkningen i Skåne och Själland till konung, och Knut valdes till konung i Jylland. Under Svens tid uppstodo svåra oroligheter bland bönderna i Skåne, då de inte ville underkasta sig fogdarnas stränga regemente. Konung Sven beslöt tala allmogen till rätta och infann sig själv vid tinget, där han möttes av stenkastning. Bönderna lugnade sig dock efter hand, och allt tycktes vara ordnat. Men lugnet varade endast en kort tid, varefter Sven i vredesmod lät bränna flera byar, utplundrade hela Skåne och hängde böndernas ledare.

Slutligen slöto de tre konungarna fred och kommo överens om att styra var sin del av Danmark. Sven fick allt land öster om Öresund, d. v. s. Skåne, Halland, Blekinge och Bornholm, vilket bildade och benämndes Konungariket Skåne.

Några månader efter denna överenskommelse voro alla tre kungarna samlade till gästabud hos Knut i Roskilde. Då begagnade Sven tillfället att överfalla sina medkonungar. Knut dödades, men Valdemar lyckades fly till Jylland. I spetsen för sin här drog Sven dit, men stupade i drabbningen med Valdemars här. Så blev Valdemar ensam kung. Hans vän och medhjälpare var Absalon, biskop i Roskilde och sedermera ärkebiskop i Lund. Men denne fann ej nåd hos skåningarna. De klagade över, att han satte utlänningar, d. v. s. personer från Själland, på viktiga poster och begärde tionde till kyrkan. Slutligen brast skåningarnas tålmod. Sommaren 1180 gjorde bönderna uppror och tågade mot Lund. Det såg mörkt ut för den mäktige kyrkofursten och vid första bästa tillfälle flydde han över sundet för att rådgöra med och hämta hjälp hos Valdemar. De skånska bönderna försutto icke tiden. Genom budkavle uppbadades alla vapenföra män i Skåne och kallades till frihetens värn. Valdemar sände bud till Skåne och hotade med svåra straff, om icke bönderna återvände till sina gårdar. Men det brydde skåningarna sig icke om. De höllo ting och bestämde, att inga skatter skulle utgå varken till kung eller biskop,

att ärkebiskopsämbetet skulle bort och likaså de själländska fogdarna. Då begrep Valdemar att hotelser icke räckte. På hösten kommo han och Absalon i spetsen för en stor här till Hälsingborg. Allmogen var starkt beväpnad och både kung och biskop fingo återvända utan att ha utträttat någonting. Vid fastan följande år drog kungen med sin här på nytt över Öresund för att taga itu med de motspänstiga skånebönderna. Genast löpte budkaveln från gård till gård i Skåne och kallade folket till vapen. Vid Saxån möttes år 1181 härarna. Långe och hjältemodigt stredo skåningarna mot kungens trupper, men då ärkebiskopens ryttare bakifrån anföllu bondehären, led denna ett blodigt nederlag. Den bondehär från östra Skåne, som konungen därefter mötte vid Gårdstånga, gav sig utan strid och det farliga upproret var kvävt. De skånska bönderna fingo giva vika i allt utom beträffande tionde. År 1182 dog Valdemar och ett nytt uppror bröt ut i Skåne. De själländska fogdarna sutto fortfarande på kyrkans och kungens gårdar. Bondehoparna samlades och drogo omkring och gingo löst på fogdarnas gårdar. Ärkebiskop Absalon flydde åter över Öresund och samlade en här. Vid Lomma kom det till en strid, i vilken bönderna besegrades och hals över huvud måste fly. Därefter gingo de med på allt, vad Absalon begärde. Detta var det våldsammaste och långvarigaste uppror, som skåningarna rest mot förtryck och fogdevälde. Det var inte det första och långt

HÄLSINGBORGS FÄSTE OCH STAD

ifrån det sista. Historieskrivaren Saxo säger om Skånes folk: "Så ofta allmogen i Skåne funnit skatter och tungor odrägliga, har den med samlad styrka mött orätten; när oket syntes för tungt, har den samfällt med vapen krävt sin frihet".

I början av 1200-talet under Valdemar Sejrs regering uppstodo oroligheter i Sverige, som Danmark blandade sig i, men vari danskarna ledo ett förkrossande nederlag. Efter Valdemar Sejrs död blev det svåra tider för Danmark. Han hade tre söner, vilka blevo konungar efter varandra. Den äldste hette Erik och fick tillnamnet Plogpenning, därför att han i avsikt skaffa pengar till ett nytt krigståg påbjöd, att bönderna skulle betala skatt för varje plog, de ägde. Detta voro skåningarna icke böjda för och åter blev Skåne platsen för våldsamma uppgörelser, som fortsatte under de efterföljande kungarnas tid. Den ena hären efter den andra landsteg i Skåne, plundrade och brände. Det var ibland icke så lätt för skåningarna att veta på vems sida de skulle stå, när ärkebiskopsmakten i Lund bekämpade kungamakten i Köpenhamn.

När Erik Menved 1286 besteg Danmarks tron var landet utfattigt. Trots detta kastade sig Erik in i nya krig. Han ville hjälpa kung Birger i Sverige, som av sina bröder, hertigarna Erik och Valdemar, blivit tagen tillfånga på Håtuna kungsgård, och gjorde därför två krigståg till Sverige. Efter det att de båda hertigarna omkommit i Nyköpings slotts fängelse, bröt den svenske riksföreståndaren Mats Kettilmundson med sin här in i Skåne och härjade och plundrade. Vid Mjölkalånga i Finja socken stod en väldig drabbning mellan de svenska och danska härarna, som slutade med en överlägsen seger för de svenska trupperna, som sedan härjande och brännande drogo omkring i Skåne. Erik Menveds många och långa krig blevo dyrbara och vid hans död 1319 voro så stora delar av Danmark pantsatta till främmande furstar, att danska kronan endast ägde Blekinge, Själland och en del av norra Jylland. I Skåne voro alla kronans inkomster överlåtna till riksmarsken Ludvig Albrektsson för omkring 7,000 mark "skånskt".

Det var en förtryckets och tyranniets tid. Men skåningarna hade sin gamla frihetslängtan kvar. De vägrade att betala de hårda skatterna och samlade sig väl beväpnade och dräpte alla holsteinare de träffade på, varefter de sände bud till Kalmar, där Sveriges unge konung Magnus Eriksson vistades. Han antog ombudens förslag, att Sverige skulle taga hand om Skåne och betala lösesumman för landskapet, som i sin helhet uppgick till 49,000 mark silver. Skåne blev dock inte något svenskt landskap, utan var endast i union förenat med Sverige. Magnus Eriksson kallade sig där efter "konung över Sverige, Norge och Skåne". I Skåne skulle fortfarande den skånska lagen gälla och befolkningen fick ej kallas till krigstjänst utanför landskapets gränser.

I Danmark hade man under tiden valt Valdemar, som senare fick tillnamnet Atterdag, till konung. Det var endast norra Jylland han hade att regera över och det gällde för honom att skaffa pengar till att lösa in de pantsatta delarna av landet. Tunga skatter lades på bönderna och från adeln återtog han en mängd gårdar, som de lagt sig till med. Efter tio års regering hade han löst in hela Danmark väster om Öresund.

I Sverige hade Magnus Erikssons son Erik gjort uppror mot fadern och begärt att bli kung över södra Sverige och Skåne. Med sin här hade han ryckt in i Halland och fortsatt vidare in i Skåne, som åter blev krigsskådeplats. Prins Erik fick hjälp av hertigen av Mecklenburg, som till tack därför erhöll slotten vid Skanör och Falsterbo samt Göinge och Gärds härader och därmed var det åter tyska fogdar i Skåne. I sitt bekymmersamma läge vände Magnus Eriksson sig till kung Valdemar i Danmark och bad om hjälp. Vid ett möte i Köpenhamn överenskoms, att Valdemar skulle erövra Skåne åt Magnus, men själv därvid behålla Hälsingborgs slott. Som ett ytterligare tecken på kungarnas vänskap trolovades Valdemars sexåriga dotter Margareta med Magnus' yngste son Håkan, som var kung i Norge. Valdemar samlade genast sin här, landsatte den i Skåne och intog och besatte i Magnus' namn hela Skåne. Härefter bröt han överenskommelsen och behöll hela erövringen för egen del. Efter att i

VALDEMAR ATTERDAG BRANDSKATTAR VISBY ÅR 1361

(Oljemålning av C. G. Hellqvist.)

nära trettio år ha tillhört Sverige, kom Skåne nu åter under den danska kronan. År 1375 avled Valdemar Atterdag och nytt kungaval skulle ske. Valdemars enda barn, dottern Margareta, var nu gift med kung Håkan i Norge. Deras son Olof var endast fem år gammal, men valdes det oaktat av danskarna till konung. Vid tio års ålder ärvde han efter sin fader Norges krona. Dessutom hade han såsom sonson till Magnus Eriksson anspråk på Sverige. Blott 17-årig avled han emellertid på Falsterbohus och skåningarna hyllade endast några dagar därefter hans moder Margareta som sin härskarinna. De övriga danska landskapen och Norge valde henne även till drottning. I Sverige hade stormännen fördrivit Magnus Eriksson och valt Albrekt av Mecklenburg till kung. Men de blevo ganska snart

I kung Hans' många strider med Sturarna deltog tyska landsknektar på danskarnas sida. En av dessa knektar tecknade några motiv från striderna. Som synes å bilderna

missnöjda med honom och skickade sändebud till Margareta för att efterhöra, om hon vore villig att hjälpa dem att driva bort Albrekt och hans tyskar, i vilket fall hon skulle få Sveriges krona. Margareta lovade att bistå dem och sände en dansk-norsk här till hjälp. Vid Falköping besegrades Albrekt och hans tyska legoknektar och Margareta var drottning över Nordens tre riken.

År 1397 samlades de förnämsta herrarna från Danmark, Norge och Sverige i Kalmar, då drottning Margaretas unge släkting Erik av Pommern kröntes till konung över de tre rikena. Det oaktat fortsatte Margareta att regera. De 20 år, som hon styrde Nordens riken, voro en lycklig tid för dem alla, då fred och lugn rådde i länderna.

bära landsknektarna långa spjut under det de svenska bönderna strida med armborst. Svenskarna uppträda i de medeltida långbyxorna och en bonde bär vid bältet en laggad träflaska, försedd med hans bomärke.

Efter Margaretas död 1412 övertog Erik av Pommern kungamakten och råkade ganska snart i strid med hansestäderna, varunder Landskrona brändes. Svenskarna gjorde under Engelbrekt uppror. Bondehären drog fram längs Sveriges ostkust och intog Blekinge. När Engelbrekt sedan från Laholm drog in i Skåne, möttes han vid Rönneå av en stor skånsk styrka. Engelbrekt slöt härefter stillestånd med skåningarna.

Även under den efterföljande konungen, Kristoffer av Bayern, voro de tre skandinaviska länderna förenade i union, men under Kristoffers efterträdare Kristian I bröts unionen och Skåne blev åter danskt. Svenskarna hade valt Karl Knutsson till konung, men då Kristian stod fast vid sina anspråk på Sveriges krona, bröt ett krig ut, varunder Skåne blev så gott som ödelagt. När Karl Knutsson sporde, att Kristian härjat och plundrat i de svenska gränstrakterna, beslöt han hämnas. I februari 1452 drog han i spetsen för sin här, som var utrustad med "20 kärrebyssor med pulver och stenar" över skånegränsen och slog sig ned på Herrevads kloster. Härifrån fortsatte han till Hälsingborg, som brändes, då hövitsmannen nekade överlämna slottet. Landskrona skonades, men Lund, som hade mer än 20 kyrkor och kloster brändes, och domkyrkan hade väl gått samma öde till mötes, om icke ärkebiskopen lyckats slå tillbaka svenskarna. Då Karl Knutsson fick höra, att Skånes bönder lägrat sig vid Dalby, lät han sin här gå emot dem, och besegrade dem trots deras tapperhet. Den svenska hären drog härefter mot norr och plundrade och brände städerna Vä, Åhus och Sölvesborg. Kung Kristian kunde inte med sin här komma till skåningarnas hjälp, då sundet låg fullt med drivis, men hämnades istället nästa sommar genom att härja på samma sätt i Västergötland.

Karl Knutsson blev emellertid avsatt av svenskarna, som istället erbjödo Sveriges krona åt Kristian. Därefter voro Sverige och Danmark åter förenade i sju år, men efter denna tid avsatte svenskarna Kristian, då han enligt deras mening utpressade för stora skatter, och återtogo Karl Knutsson till kung. Efter dennes död blev Sten Sture d. ä. riksföreståndare i Sverige. Kristian försökte då begagna tillfället att på nytt bli kung i Sverige. Han lyckades föra en stor här över till Stockholm, men led i slaget vid Brunkeberg ett förkrossande nederlag, som för all framtid betog honom lusten till Sverige.

Kristian I efterträddes av sin son Hans, som efter många strider med Sturarna blev Sveriges konung. Efter hans misslyckade krig mot Dithmarsken, gjorde svenskarna dock uppror och avsatte honom.

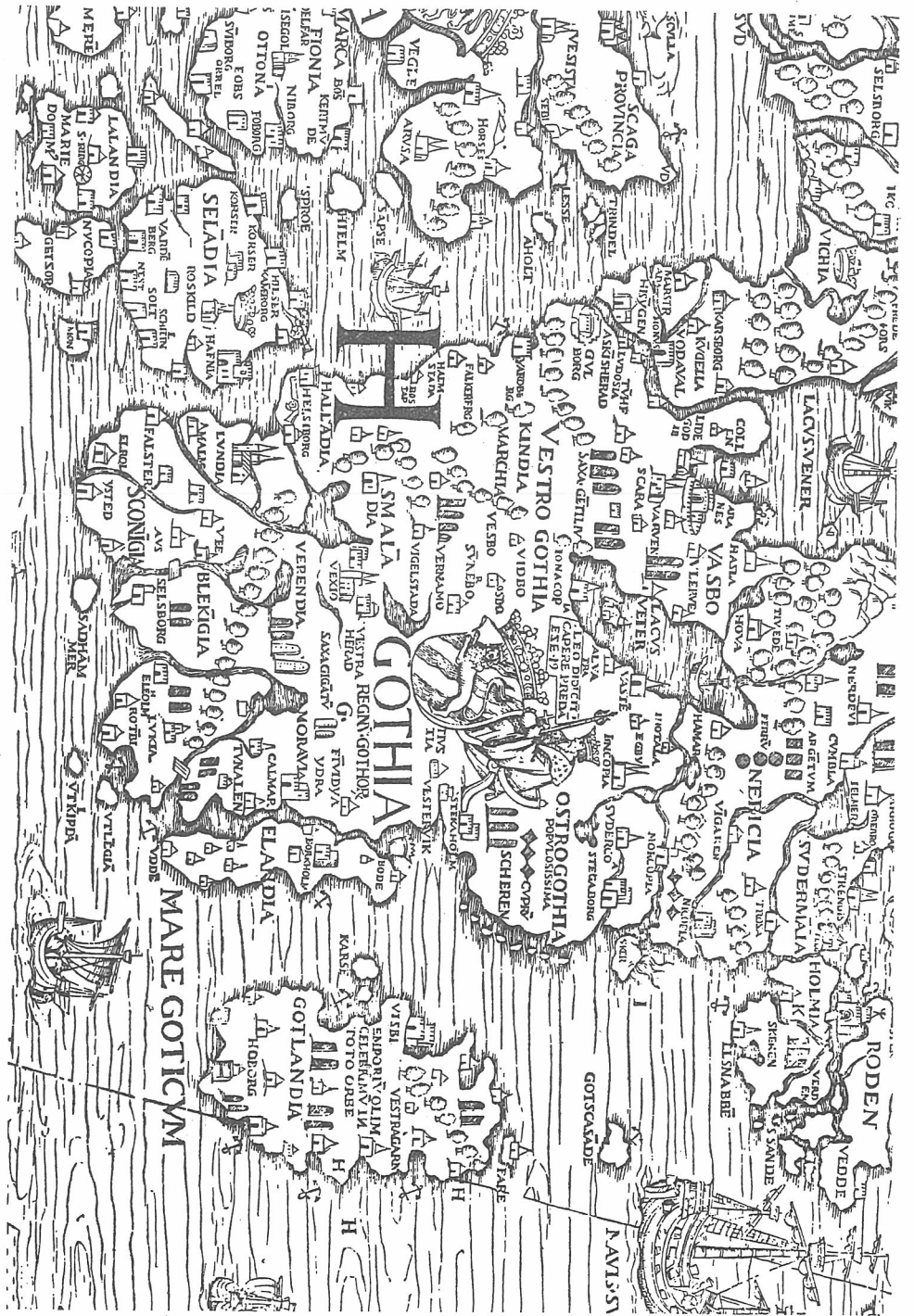
Vid övergången mellan 1400- och 1500-talen uppgick folkmängden i Skåne till ej mer än 170,000. Hela socknar hade dött ut under de farsoter, som härjat, och de ständiga krigen hade farit hårt fram med befolkningen.

Den störste jordägaren var den katolska kyrkan och dess biskopar. Ärkebiskopen i Lund ägde väldiga jordområden. Enbart i Skåne tillhörde

ungefär 1,100 gårdar ärkebiskopsstolen och dessutom ägde domkyrkan omkring 1,500 gårdar. Också klostren hade under tidernas lopp fått stora jordrikedomar. De skånska klostren ägde sammanlagt omkring 1,780 gårdar. Enbart klostret i Dalby ägde 417 gårdar, därnäst kom Herrevads-kloster med 300. Nunneklostren i Bosjö och Börringe hade sammanlagt 400 gårdar. I allt ägde den katolska kyrkan en tredjedel av alla Skånes jordbruk, som beräknades till omkring 15,000.

Adelsmännen besutto också stora jordagods. Den rikaste adelssläkten, Krognos, ägde tre väldiga gods och 363 bondgårdar. Därnäst kommo släkterna Tott och Bille.

För alla dessa egendomar, som kyrkan och adeln förvärvat, betaltes ej någon skatt, utan hela skattetyngden åvilade bönderna. I samma mån som adelns makt växte, försämrades böndernas ställning. Åtskilliga hade "fäst" sig hos adelsmännen, d. v. s. överlämnat sina gårdar till dem. De fingo dock bruka dem såsom förut, men mot betalning eller mot arbets-skyldighet, det s. k. hoveriet. Vid 1400-talets slut var de självägande böndernas antal i Skåne betydligt mindre än förut. Många fästebönder hade också lämnat sina gårdar så att dessa lågo öde. De skånska fästebönderna blevo dock aldrig så förtryckta som de själländska, som voro så gott som livegna, även om intet landskap i det nuvarande Sverige varit så nära livegenskapen som Skåne. De skånska böndernas okuvliga frihetskänsla var dem även nu ett mäktigt skydd.

OLAVUS MAGNUS' NORDENKARTA AV ÅR 1539, CARTA MARINA

TROELLS

född 1509 i Bjära

död 1557 i Bjära

Gift 1533

Barn:

Oluff född 1534

Liksom uppvuxen ur jorden låg Bjära by uppe i skogen några kilometer norr om Vinslöv i nordöstra Skåne. Gråa voro de jordfasta stenarna, gråa voro uthusens timmer- och gråstensväggar, blott en och annan knagge i någon stock hade kådan förvandlat till bärnstensgul fläck. Somrar hade grönskat över åkertegar, lövtäkter och gråstovstak, höstar hade dunkat med slagor på skumma logar, vintrar kommit med vråkande snö och ylande vargtjut kring fähusen, vårar hade spelat i ängarnas bäckar, alltsedan den dag i länge se'n svunna tider, då en ung man valde den platsen till sitt blivande hem. Gift var han, men var skulle han bygga och bo? Det var inte alla, som kunde ärva gårdar. I Vinslöv kunde man inte ha flera i byalaget. Så återstod honom endast att söka ny mark. Han och hans hustru hade därför följt stigen mot norr upp igenom skogen och snart hunnit den plats, som tycktes dem lämplig för bosättning. Här jagade mannen pälsdjur på vintern och sålde hudarna på skinnmarknaden, han svedde skog och nyodlade och fick så småningom egen gård med nötkreatur, hästar och smådjur. Med åren slog andra nyrödjare sig ner på samma plats. Den odlade marken växte och så uppstod en liten by, där livet organiserades som i andra byar. Efter den förste nybyggaren togo hans barn och barnbarn vid, det var de, som okända och namnlösa, gjorde sina dagsverken i medeltidens Bjära. Men i årens växlingar var byn alltid densamma med människor i arla gärning eller i särila frid kring härden, med bölande djur i fähus eller betesmark. Lugnt och envist förde den sin kamp med skogen, gläntor förvandlades till slogar, slogarna riskades till ängar och ängarna lades till åker. Träd fälldes och brändes, korn och rovor såddes och skördades i den askblandade jorden. I gräset längs stigen började smultronväxten slå rot, i stilla julikvällar glödde bären röda som blodsdroppar, men med all den skånska sommarens härlighet i doften.

År 1508 hade gått in och en ny ägare hade tillträtt gammelgården i Bjära. Han var liksom sina företrädare ättling till den man, som en gång som den förste brutit mark i Bjära. Friskt mod och friska krafter hade han och redan innan midsommar 1508 hade han fällt skogen på det område, som han bestämt sig för att svedja. Alla träden hade han fällt åt samma håll, så att hela fallet täckts med ett tjockt lager ris, som skulle ligga på marken till nästa år. Vid midsommartid året därpå hade han bränt fallet en lugn och solig dag, då grannarna hade haft tid att vara till hands för

att se efter att svedjebränningen icke orsakade skogseld. När sveden efter några dagar svalnat, hade han burit undan de kolnade trädstammarna och sått korn och till hösten betade hästar och smådjur på grönsåden och nu anno 1510 bar den svarta sveden böljande säd.

I kvällningen just då den unge svedjebrännaren kommit hem efter att för första gången ha skurit säd på sin nya teg, sökte två ryttare husrum i hans gård. De hade stora tidender att förtälja. Vid Örkelljunga hade de danska och svenska härarna drabbat samman. Svenskarna hade anförts av sin skickligaste härförare, Åke Hansson Tott, han som av Sten Sture d. ä. utnämnts till hövitsman över Västergötland. Nu var hans gärning all, vid Fanterhulet hade han besegrats och dödats av hövitsmannen på Hälsingborgs slott, Tyge Krabbe, och svenska hären hade hasteligen måst draga sig tillbaka över smålandsgränsen. Detta och mycket annat visste färdemännen berätta och den unga hustrun i gården, som satt med den ettårige sonen Troells i famnen, slöt honom allt hårdare intill sig. Tänk, om svenskarna skulle komma och skövla och bränna här i Bjära. Men männen lugnade henne. Faran var över för denna gången och det torde nog dröja länge om, innan svenskarna på nytt vågade sig in i Skåne.

Åren gingo. Arbetet gick som vanligt. Genom vägfärande hörde byfolket då och då vad som skedde ute i landet. Efter kung Hans hade hans son Kristian II år 1513 övertagit makten. Han hade arbetat ut många goda lagar till gagn för bönderna. Men därför hade han fått farliga fiender

I GRÄSET LÄNGS STIGEN BÖRjade SMULTRONVÄXTEN SLÅ ROT...

bland adelsmän och biskopar, som beslutat avsätta honom och i stället välja hans farbroder hertig Fredrik till konung. Man visste förtälja, att så också skett och att Kristians goda lagar hade bränts såsom varande skadliga för land och folk. Kristian själv hade seglat till Holland för att skaffa hjälp. Allt detta skulle ha hänt 1523, samma år som man uppe i Sverige skulle ha fått en ny konung, Gustaf Vasa. Nu härskade emellertid ingalunda lugn i Skåne. Den nye kungen Fredrik I gynnade adeln och bönderna blevo snart varse, att det blev andra tider. Skåne var Kristians trognaste landsända och flera oroligheter hade utbrutit, som dock hade kuvats. Så förtaltes det och man och man emellan undrades, hur det egentligen skulle gå. Skulle de stora kanske våga sig på försöket att även här i Skåne göra bönderna till livegna på samma sätt som bönderna på de danska öarna varit innan Kristian II förbjöd livegenskap.

År 1525 hade begynt, då budbärare sprängde in i Bjära och kallade bönderna till vapen för Kristians sak. Det var Kristian II:s anhängare, Gotlands behärskare, Sören Norby, som sänt trupper till Skåne, anförda av Otto Stigsen. Åhus slott föll i hans händer. Förgäves sökte Tyge Krabbe kuva bönderna och återtaga Åhus. Överallt hälsade bönderna Norby såsom befriare och Krabbe måste med sin här draga sig till Malmö, dit ärkebiskopen och den skånska adeln flytt. I kung Kristians namn mottog Norby vid Lund de skånska böndernas hyllning och han gav sig därpå i lag med den svåra uppgiften att intaga Hälsingborg. Emellertid anlände i mitten av april förstärkningar till de regeringstrognas under befäl av den danske fältherren Johan Rantzau. De ryckte från Malmö fram mot Lund, där de tillfogade den 20,000 man starka bondehären ett så svårt nederlag, att Norby måste häva belägringen av Hälsingborg och innesluta sig i Landskrona. Ett försök av Otto Stigsen att med en i nordöstra Skåne samlad bondehär undsätta honom strandade i slaget vid Bunketofta, där många bönder fingo sätta livet till. Kung Fredriks knektar slogo ihjäl så många bönder, de kunde träffa på i de närbelägna skogarna, ända till dess de skånska adelsmännen lade sig emot detta. Bönderna måste emellertid utlämna alla sina hövitsmän och lova att slå ihjäl alla, som börjat upproret.

Den nu 16-årige Troells kunde aldrig få höra nog om krigsäventyren. Att slika ting skedde, kunde man knappast tro i det stilla Bjära, där allt gick sin vanda gång. Sädesodlingen hade ökat betydligt och vissa år kunde man sälja stora partier säd. Boskapsskötseln var dock den viktigaste näringsgrenen och uppfödningen av stalloxar, som var den förnämsta handelsvaran, lämnade en god avkastning. Men även på denna inkomst sökte adelsmännen lägga beslag. De adliga godsägarna fingo föda upp så många oxar som helst, men bönderna fingo ej "köpa oxar att stalla flera än de kunde föda med deras eget foder, och vad oxar de ville sälja, skulle de avyttra till borgare, köpmän, rikets inbyggare och ingen annan". Genom

denna bestämmelse fick adeln mer betalt än bönderna för sina djur. Svinen uppfödde i stora hjordar i skogarna, där de hela vintern fingo föda sig på ollonen. På gammalgården funnos även höns, gäss och bin, vilka voro inte minst viktiga, eftersom honung var det enda sötningsmedlet.

1527 nådde åter rykten om oroligheter till Bjära. Denna gång skulle det inte gälla krig och örlog, utan andeliga ting. I Tyskland hade upprätt en munk, som predikade uppror mot den heliga kyrkan, och som ville förstöra klostren och låta munkar och nunnor gifta sig. Förunderligt nog hade han fått många anhängare. I Sverige skulle två bröder Olaus och Laurentius Petri ha ställt till stor oreda. Själve kungen skulle vara anfäktad av den nya läran. Och här i landet var det inte bättre beställt. Munkarna och nunnorna drevos ut från klostren och helgonbilderna förstördes och den nya läran förkunnades av förutvarande munkar. I den stora staden Malmö predikade Klaus Mortensen i S:t Petri kyrka. Han och en annan munk, Hans Spandemager, gävo ut en dansk psalmbok och en annan malmöbo, borgmästaren Hans Mikkelsen och lundakanikern Kristiern Pedersen översatte nya testamentet till danska. Dessa böcker trycktes på ett boktryckeri, vilket var det första i Skåne, och som hade upprättats i Malmö i samband med reformationen, som den nya irrläran kallades. Det var gruvliga tider att leva i, man visste ju inte, om det var den onde själv, som kommit all denna oreda åstad.

1533 gifte Troells sig och övertog samtidigt gammalgården i Bjära. Samma år dog Fredrik I. Adeln och biskoparna kunde inte enas om att

Nemo suis fidat viribus quia robur Achillis

A Piride imbelli: proditome, cadit.

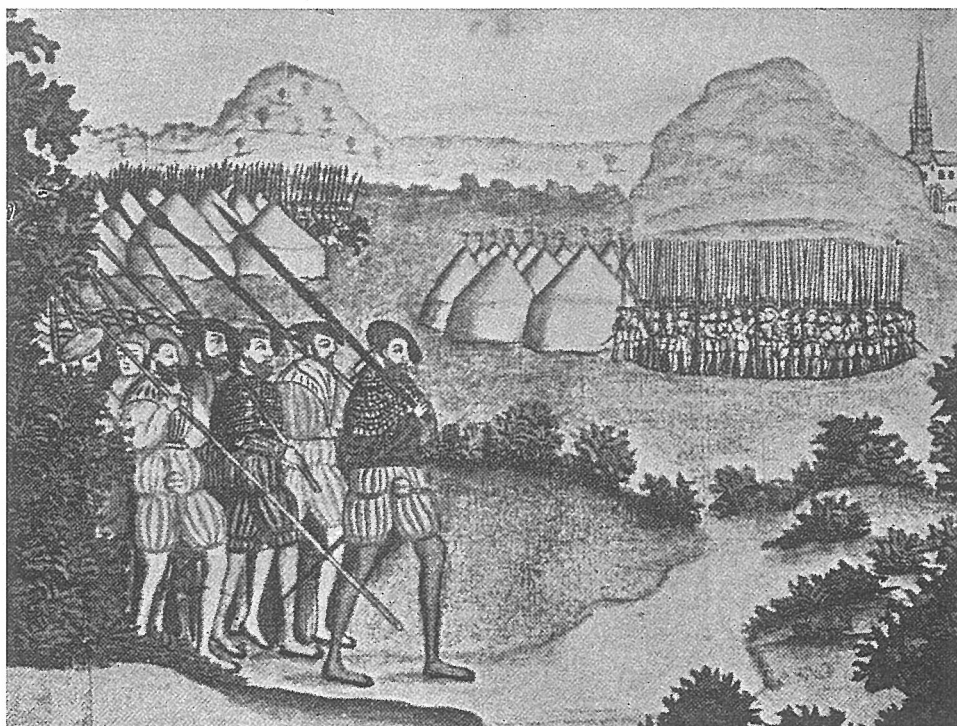
*Ein Davor oft einen fechter gut:
Verrätherlich umbringen thut.*

*Derantz unverfehns so auch ertrinckt,
Der leift schwinmer, mens ihm misfelingt.*

MALMÖ PÅ 1500-TALET

välja hans son, hertig Kristian, till konung, emedan han tillhörde den nya lutherska läran och därför uppsköts kungavalet. Borgare och bönder hoppades på att återfå sin gynnare Kristian II, som satt fängslad på Sönderborgs slott. Kampsignalen utgick från borgarståndets främsta män, borgmästarna i Köpenhamn och Malmö. De slöto förbund med Lübeck. Gentemot de förbundna stodo adeln och biskoparna. Lybeckarna läto genast en stor här tåga in i Danmark under befäl av greve Kristofer av Oldenburg, en släkting till Kristian II. Efter honom kallades striden grevefejden. Han erövrade hastigt Själland och Skåne, där bönder och borgare med hänförelse slöto sig till honom. Överallt mottog han hyllning för Kristian II av det jublande folket. Adelsmännen tvingades att med sina ryttare gå över på hans sida och allt såg hoppfullt ut för den fångne konungen. Men lyckan vände sig. Kristian III, som hyllats såsom kung av adelsmännen på Fyn och Jylland, hade samlat en stark här, som stod under befäl av den frejdade fältherren Johan Rantzau. Gustaf Vasa i Sverige, som fruktade både tyskarna och att Kristian II åter skulle komma till makten, sände sin svåger, Kristian III, svenska trupper och krigsskepp till hjälp. Den förenade dansk-svenska flottan besegrade lybeckarna och

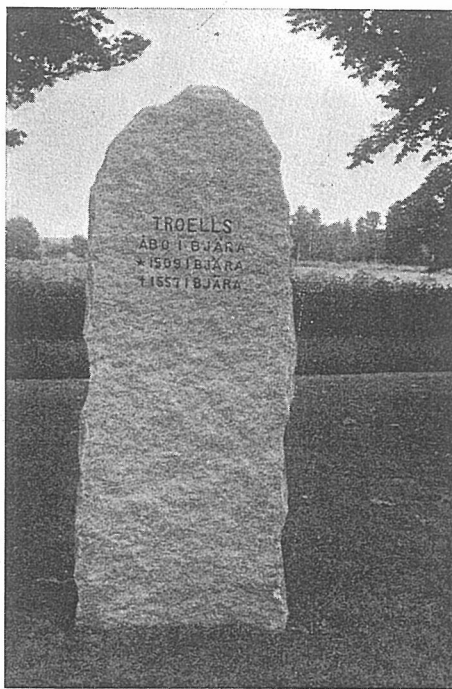

FÄLTLÄGER OCH KNEKTAR PÅ 1500-TALET

(Okänd konstnär.)

i Skåne gingo vid jultiden 1534 Gustaf Vasas trupper över gränsen och nu började det gå illa för greve Kristofer. Den 16 augusti 1535 hyllades Kristian III såsom konung på S:t Lybers hög utanför Lund och snart hade han intagit hela Danmark. Det var endast Köpenhamn och Malmö, som ännu höllo stånd, och slutligen måste även dessa städer giva sig. Kristian III och adeln stodo som segrare. Det var dryga skatter, som bönderna därefter fingo betala, då både adelns och kyrkans gårdar voro befriade från att erlägga skatt. Det första Kristian III gjorde, sedan han blivit herre över hela Danmark, var också att i sitt rike införa reformationen. Beslutet fattades på riksdagen i Köpenhamn 1536.

Livet i Bjära gick tyst och stilla och åren gled över i varandra. På gammalgården lekte nu Troells' och hans hustrus förstfödde, Oluff, som kommit till världen 1534. Åren, som följde efter grevefejdens slut, voro förskonade från krig, inga fiendehärlar ryckte över gränsen och plundrade och brände. På gammalgården hjälptes far och son åt att utbreda ägorna genom svedjebruk, så att gården vid Troells' bortgång år 1557 var en av de största i länet.

MINNESSTENEN
ÖVER TROELLS PÅ BJÄRADELEN AV VINSLÖVS GAMLA KYRKOGRÅRD

OLUFF TROELLSEN

född 1534 i Bjära

död 1583 i Bjära

Föräldrar: Troells och hans hustru

Gift 1558

Barn:

Troels född 1559

Vid faderns frånfalle år 1557 övertog Oluff Troellssen gammelgården i Bjära. Året därpå ingick han äktenskap och efter ytterligare ett år föddes sonen Troels.

Ännu var det fred i landet och välmågan växte hos bönderna i Bjära. Skogen fick alltmer vika för nysvedda åkertegar, det fanns gott om foder för kreaturen och deras antal ökades. Oluff Troellssen var en stor jägare och en duktig jordbrukare, som samlade mycken jord i sin ägo. I byalaget var han högt aktad och väl liden, ty han var inte endast fridsäll och rättsinnig, utan också stark och modig.

En dag år 1563 började trumman gå. Det var tecknet, som kallade till samling för krig. Det ryktades om, att kriget skulle bli långvarigt, men ingen visste. På kyrkbacken om söndagarna, då alla förtäljde för varandra, vad de sport, sades än det ena och än det andra. Prästen visste väl besked ibland, men inte alltid hade ens han fått säkra underrättelser. Han hade hört, att det blivit nya kungar i både Danmark och Sverige, Fredrik II och Erik XIV skulle de heta, och båda ville göra sina riken mäktigare. Därför hade det nu blivit krig. Att det var krig, det visste man ju — soldaterna, som rustats ut och dragit i väg, skulle väl aldrig komma tillbaka — bara det inte blev fler utskrivningar. En annan söndag spordes, att den danska flottan blivit slagen utanför Bornholm av den svenske amiralen Jacob Bagge och en annan åter att den danska flottan på nytt blivit slagen vid Öland av den svenske amiralen Klas Kristersson Horn. Och en dag spreds den fasansfulla underrättelsen, att svenskarna ryckt in i både Blekinge och Göinge. Blekinge hade lagts fullständigt öde och befolkningen på det grymmaste nedhuggits. Åhus hade härjats och Ystad och Trelleborg förstörts. Gränstrakterna höllo på att förvandlas till ödesmarker. En söndag, då bönderna redo hem från kyrkan, hade de mycket att resonera om. Av herr prosten i Vinslöv, Bertil Söffrensen, hade de fått veta, att en del av trupperna, eftersom det var långt lidet på året, skulle läggas i beredskap till våren och inkvarteras i olika byar och att bjärabönderna fingo göra sig beredda att mottaga en trupp. Man samtalade ivrigt och hade litet svårt att förstå — om det var krig, varför skulle då krigsfolket inkvarteras hos bönderna? Än var det väl ingen tid för krigsfolk att gå i vinterkvarter? Och hur skulle man kunna ta emot krigsfolk,

då det knappt fanns mat så byfolket kunde reda sig själv. Det var svåra tider och på kyrkbacken talades om folk, som svultit ihjäl, även om det ännu inte hänt i Bjära. Och sedan man betalt skatten, var man väl i alla fall färdig att gå från gården och sälla sig till tiggarrhoparna, som drogo fram på alla vägar och bygator. Alla voro missmodiga och ingen hade lust att taga emot krigsfolket. Men resa sig mot överheten gick inte, det var bara ett att göra: att taga emot den danska truppen, som mest bestod

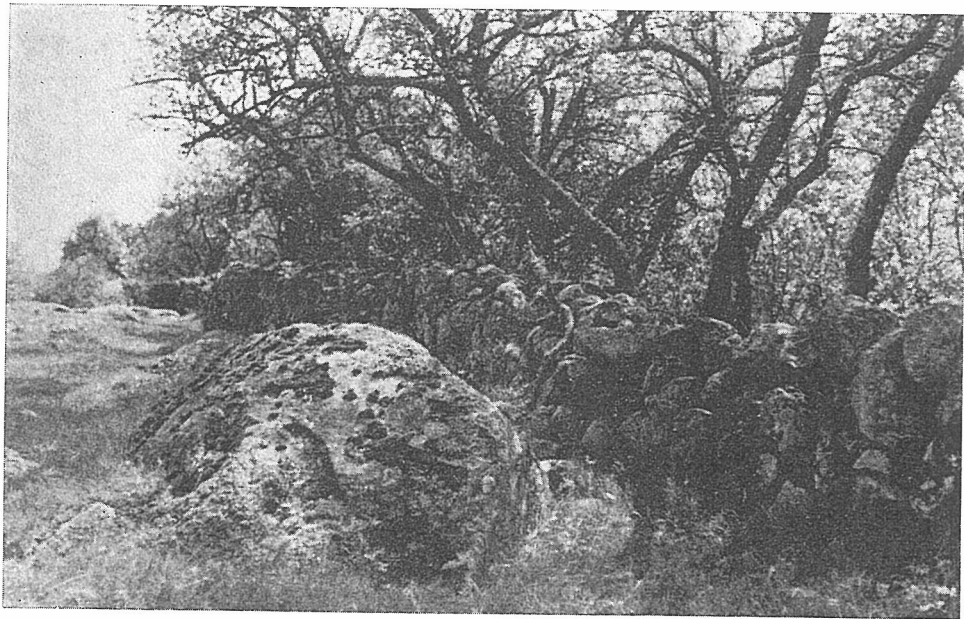

1500-TALS-SKYTT (Teckning av Erik XIV.)

av tyska landsknektar. När de på våren lämnade Bjära, var byn så gott som utsugen. De som inte haft agnar att blanda i ärtmjölet, hade fått gå hårt åt barken, och korn till utsäde fanns inte. Därtill kom att det för- taltes, att det gick illa för de danska trupperna. På våren hade den danske härföraren Daniel Rantzau lyckats tränga ända upp till den rika östgöta- slätten, som han skövlade, men då ingen undsättning kom från Danmark, måste han tåga tillbaka, under vilket återtag en stor del av hans här blev tillintetgjord. Förlust av folk och egendom, pest och andra sjukdomar hade utmattat båda länderna och tusentals hemman lågo öde. När freden äntligen efter sju år slöts i Stettin 1570, blev resultatet av allt mordandet och brännandet ganska ringa. Men båda länderna voro utfattiga.

I Bjära rådde år 1571 bister nöd. Att livet kunde vara så tungsam- att leva. I varje fähus i byn råmade de svältfödda djuren och led- o av kö-

den. Men byfolket måste till det yttersta spara på fodret. Det tycktes som om våren aldrig skulle komma. Dagarna blevo långa och ljusa, men kölden höll sig kvar i luften och värmen fick ingen makt. Om nätterna frös det hårt och vargarna tjöto. Ingen fattade, huru detta skulle sluta. Man hade levt på svältgränsen hela vintern och våren och sparat till det yttersta så att något av föregående års skörd skulle bli kvar till utsäde. Det vore bättre att svälta nu, än att tegarna, när snön så småningom ginge bort, skulle ligga obesädda och inte giva den nya skörd, som till hösten skulle skänka alla hungrande bröd. Men till hösten var det ännu långt och det var tvivelsamt, om man skulle kunna härda ut till dess. Långt omsider kom dock våren och byalaget sådde sitt knappa utsäde under bön till Gud att han måtte skydda det för nattfrost. Och det syntes nu som om han hörde dem. Detta år lovade ovanligt gott. Rovorna stodo grant. Midsommarafton kom med mycket dagg och alla barnen badades i den. Det blev mycket hö och det kom torrt under tak. Kornet stod så vackert som aldrig i mannaminne och vädret var det allra bästa. Mellan Bartolomeusmässan och Mariebörds-mässan, då det var störst risk för nattfrost, var det mildt väder med litet regn. Sedan ingick skördemånaden med sol och vind och strax efter Larsmässan var den mesta säden inbärgad. På svinvallen gingo alltjämt ett par långbenta, svarta svin och bökade. De båda voro de enda, som återstodo av svinbeståndet i byn, men när de nu kunnat

LÅNGT OMSIDER KOM VÅREN . . .

(Foto 1944 från Bjära n:r 1.)

hållas vid liv, skulle det snart bli flera. Det såg ut som om missväxtårens spår med tiden skulle utplånas och livet tycktes åter värt att leva. Det blev också ett gott år, som följdes av flera, och byn började repa sig efter de sju onda åren. Välstånd och fred blevo bestående och rädde fortfarande, då Oluff Troellssen år 1583 gick hädan.

TROELS OLUFFSSEN

född 1559 i Bjära

död 1634 i Bjära

Föräldrar: Oluff Troellssen och hans hustru

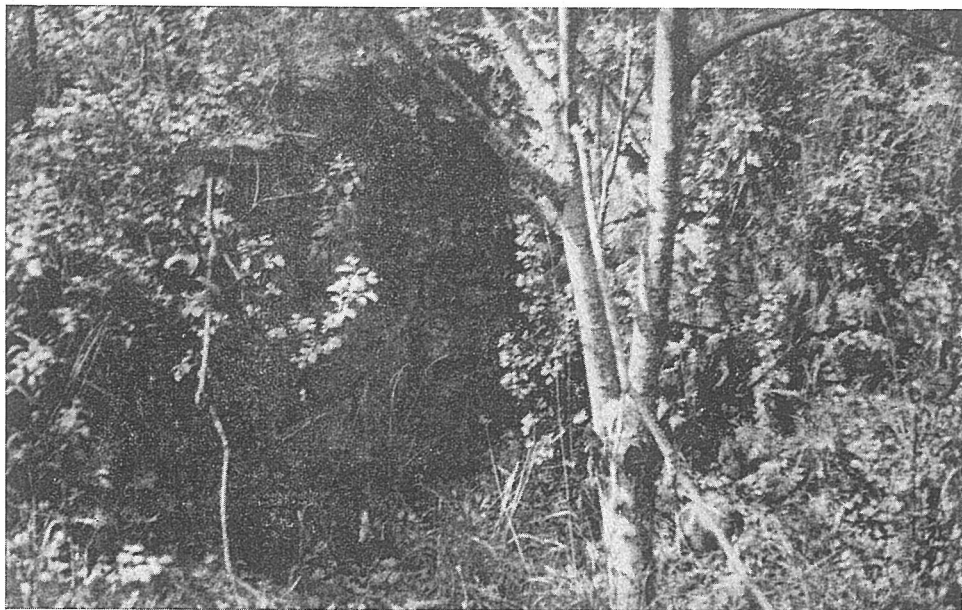
Gift 1587

Barn:

Bente född 1588

Fred hade rätt i tretton år, då Troels Oluffssen vid faderns frånfälle övertog gammelgården i Bjära. 24 år gammal var han, då ansvaret helt lades på honom. Under faderns sista år hade det också blivit så, att han mer och mer fått taga hand om gården. Nu var han ensam om att fatta beslutet om åkerbruk, tröskning, tämjande av hästar, uppsättande av gärdsel, vässande av vapen och allt annat, som var behövt. Med tiden fick han väl också se sig om efter en hustru, men det brådskade inte. Modern var rask och kry och hade hand om mat, bak och brygd, spånad och vävnad och de mindre husdjuren.

Såsom varande den äldsta gården i Bjära, var gammelgården som sig borde också den största. Den som en gång i tiden byggt den, hade varit

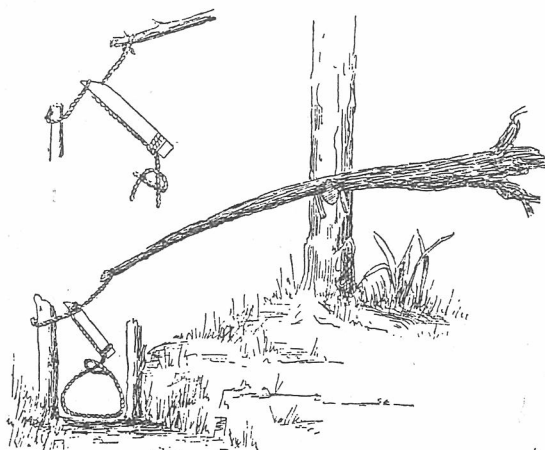

DÅR MINNET VISKAR OCH FANTASIEN BYGGER

(Foto 1944 från Bjära n:r 1. Stenmurarna, bestående av stora gråstenar, utgöra vad som finnes kvar av gammelgården.)

noga med att lägga den solrätt, så att det skulle bli tur med den. Den stod också i norr och söder. Att tur och välsignelse skulle följa gården hade man också förstått därav, att man under bygnadsarbetet hade hört, huru det hamrades och slogs i väggarna även nattetid. Det var tomtarna, som hjälpte till, och sådana gårdar blev det alltid lycka med. Det var ett talesätt, som visat sig vara riktigt. Allt vad man företagit sig i gammalgården hade lyckats väl. Utägorna hade under årens lopp ökat i antal. Kreaturen hade också blivit flera.

Samma tur följde den nye ägaren. Allt vad han företog sig lyckades väl. Som jägare sökte han sin like. Ingen kunde som han gillra ett älgled. Inne i skogen drog han samman vindfällena i de täta buskarna, så att det endast på enstaka ställen fanns luckor, som lämnade en framkomlig väg. Här spände han en smidig trädstam som en väldig sprättbåge. Då älgen kom, stötte den bringan mot ett snöre, som sträcktes och utlöste gillret, varigenom ett spjut drevs genom älgens kropp. Det var många älgar Troels Oluffssen fört hem till byn, där kroppen flåddes och hängdes upp till allmänt beskådande. Det slog icke fel, att det var fest i byn, då älgens gravöl dracks.

ÄLGSNARA

(Efter S. P. Ekman.)

Fågelfångsten under vintrarna hörde så gott som till vardagsarbetet för Troels Oluffssen och hans drängar. Han kunde ha ett hundratal snaror gillrade ute i markerna och stundom hade han också flakar, d. v. s. tunga fallgiller. Troels kunde sätta upp 50 snaror om dagen. Oftast satte han dem över kreaturstigar eller under täta granar eller på andra platser, dit fåglarna helst sökte sig. Drängen ordnade långa strängar av buskar och

ris och lämnade i dessa luckor, där snarorna placerades. Troels skötte själv gillringen, då drängen fick hjälpa till att hugga flyglarna. Flygeln var den övre pinnen i själva snarställningen, och det var i denna som snaran, vilken var av tagel, gjordes fast. Dessa snaror hade fordrat en hel del arbete, innan de kunde sättas ut. Hela hösten hade också Troels och drängarna på kvällarna suttit framför stockvedsbrasan och snott snaror. De hade då haft en bunt oknutna ämnen om halsen och ena byxbenet uppkavlat, ty snaran måste snos på det nakna låret. Bredvid sig hade de haft ett stycke näver med aska, som alltsomoftast måste strös på så att taglet icke skulle halka under arbetet.

I mars månad måste Troels se till att alla redskap för vårbruket voro i ordning, ty det hette ju att "i mars månad skall du tillverka allt det av redskap, som du förut icke hunnit med, så att allt det som till sommararbete är behöfligt kan vara lagat, och att något av vart slag är till överlopps, om det påträngas kan". När solen så stigit högre och högre och dagarna blivit allt längre, kom den högtidliga stund, då vårarbetet skulle börja. Då voro alla byalagets medlemmar samlade på tegarna för att dela ut av såkakan till körsvenner och dragare. Den var bakad av degen från julbaket och hade gömts till vårarbetet för att giva de arbetande krafter att hålla ut under det ansträngande arbete, som förestod.

De lyckliga och fredliga åren redo snabbt. 1587 hade Troels Oluffssen gift sig och året därpå hade dottern Bente kommit till världen. Nu räknade man 1611 och oroande rykten började förspörjas. Det sades, att kungen, Kristian IV, hade råkat i tvist med sveakungen Karl IX och att man torde kunna befara, att krig skulle bryta ut. Och det dröjde inte länge, innan budkaveln gick och kallade alla vapenföra män till samling. Det spordes, att kungen börjat med att bryta in i Småland och Västergötland, där han härjade vitt och brett, och att det nog vore troligt, att svenskarna skulle gå över skånegränsen för att betala igen med samma mynt. Så kom den dag, då byns unga män drogo söder ut för att förena sig med de övriga skånska förbanden. Oluff Troelssen, som var över femtio år, stod i gårdsporten och såg efter de bortdragande. Skulle de männe återkomma och skulle Bjära bli skonad, det var den undrande tanke, som inte ville släppa honom.

Inom kort kom kriget till Skåne. Sveriges unge konung Gustav Adolf hade med en här gått över den skånska gränsen och hämnats danskarnas grymheter. I Göinge och Villands härader hade han bränt några och tjugo socknar och dessutom låtit staden Vä gå upp i lågor. Men sedan hade han, Gud ske lov, blivit hejdad. Vid Vittsjö hade danskarna överraskat svenskarna, så att dessa måst fly över isen på sjön. Isen hade brustit och många av svenskarna hade drunknat. Själve kungen skulle ha varit nära att omkomma, då isen brast under hans häst. Nu voro svenskarna bortdrivna ur Skåne, men uppe vid Kalmar, som var en av svenskarnas starkaste fäst-

ningar, skulle det stå våldsamma strider. Så förtaltes det och i Bjära, som sluppit bli eldhärjat, började ovissheten bli outhärdlig. Om nu svenskarna voro borta ur landet skulle väl snart männen komma tillbaka? Inte hade väl alla stupat eller dukat under för fältsjukan?

En dag kommo några av dem tillbaka, som dragit ut i kriget. Men många skulle aldrig återvända och sorg rådde i flera gårdar. De som kom-

GUSTAF II ADOLF

(Oljemålning tillskriven J. H. Elbfas, 1630-talet.)

mit åter, visste förtälja, att fred nu var sluten, sedan herrarna kommit överens i en by, som hette Knäred. Där skulle det ha bestämts, att svenskarna skulle betala en million riksdaler i lösen för Älvsborgs fästning, som danskarna tagit. Blev nu bara skatterna mindre dryga, när det komme så mycket pengar till landet, så bleve det måhända åter igen goda tider.

En dag år 1612, då folket i gammelgården just höll på att spisa med-aftan, öppnades dörren av en främling, som med knapp nöd kunde taga sig över den höga tröskeln. Han sjönk ned på stacklabänken, där han föll ihop. Att han inte hörde till trakten syntes på hans dräkt: hans gula älghudskyl-ler visade, att han var en svensk soldat. Att han var sjuk var tydligt, men även om han vore en fiende, kunde man inte vara så obarmhärtig, att man sloge ihjäl honom, som drängarna ville. Sedan man fått i honom litet

öl, fördes han till sängs i kammaren bakom förstugan. Så småningom kryade han på sig och efter några veckor var han återställd, även om han inte var så stark, att han kunde fortsätta till Småland, där han hörde hemma och dit han varit på väg, när sjukdomen och såren tvingat honom att söka hjälp. Han hade som ryttare varit med i den svenska hären men blivit sårad och vid flykten över Pickelsjöns is förlorat hästen. Genom skogarna hade han försökt taga sig hem, men inte orkat längre än till Bjära.

Månaderna gingo och den småländske ryttaren, som han kallades i byn, var fortfarande kvar på gammelgården, fastän han mycket väl hade krafter att taga sig igenom gränsskogarna. Det var en grann och rask karl. Att det var något särskilt, som höll honom kvar, det förstod nog litet var. Troels Oluffssen började bli gammal och behövde någon, som kunde hjälpa honom med gården. Söner hade han inga och drängarna voro ej så helt att lita på. Måns Benktsson, så hette ryttaren, hade visat sig vara en riktig hästkarl och därjämte ihärdig i arbetet, och det var icke utan att Troels icke ogärna såg, att han dröjde med avfärden. Själv önskade Måns Benktsson ej heller något högre än att stanna. Det var gårdens unga dotter Bente, som kom honom att känna sig bergtagen. Visst förstod han, att det var både djärvt och oförsynt av honom att tänka på henne. Han,

GUSTAF II ADOLFS DÖD VID LÜTZEN

(Oljemålning av J. V. C. Wahlbom.)

en utsocknes och därtill från fiendeland, borde aldrig ens drömma om att få byns vackraste och rikaste flicka. Även om hon var giftasvuxen, stod hon väl inte på hyllan, så att den förste bäste kunde ta henne. Men rytaren, som hon själv hade vårdat, medan han tillfrisknade från sina sår, hade vunnit hennes hjärta. Väl rädde nu fred, men de unga funno, att det icke skulle bli så lätt att få de gamlas medgivande. Med åren gjorde Måns Benktsson sig dock allt outhärligare på gammalgården och en dag, år 1614, fick han de gamlas medgivande. En kort tid därefter firades ett ståtligt bröllop på gammalgården.

Så gingo många lyckliga år. Visserligen hade man nogsamt erfarit, att i världen rasade ett väldigt krig mellan katoliker och protestanter och att kung Kristian hjälpt protestanterna, men blivit slagen. Den svenske kungen skulle ha erbjudit Kristian vapenförbund, som Kristian dock hade vägrat gå med på. Man och man emellan undrade man nu, om inte detta varit oklokt, då, om ryktet talat sant, de svenska trupperna skulle vara oöverbanneliga. Även sedan guldkonungen från Norden, som man pläggade kalla svenskarnas kung, stupat, skulle den svenska hären vara segerrik, men eftersom den hölls nere i Tyskland, var det väl ingen fara för Skåne. Med den tanken slog man sig till ro och livet gick sin gilla gång i Bjära.

På våren 1634 gick Troels Oluffssen på gammalgården ur tiden, 75 år gammal.

BENTE TROELSDOTTER

född 1588 i Bjära

död 24 januari 1664 i Bjära

Föräldrar: Troels Oluffssen och hans hustru

Gift 1614 med

MÄNS (MOGENS) BENKTSSON

född 1589 i Småland

död 16 juli 1653 i Bjära

Barn:

Johanna född 1615

Oluf „ 1616

Bendt „ 1617

Pouffvel „ 1619

Jens „ 1620

Bengta „ 1621

Nils „ 1622

Stilla hade åren dragit fram över Bjära by. Hårt hade byfolket slitit för bröd och sovel. Barn hade fötts och gammalt folk hade skilts hädan och myllats ned på kyrkogården i Vinslöv i förbidan på uppståndelsens morgon. På runstavarna hade dagarnas tal räknats, bland alla de raka skårorna hade skurits särskilda tecken för festdagarna — de lyste som stjärnor i det söcknas långa enformighet.

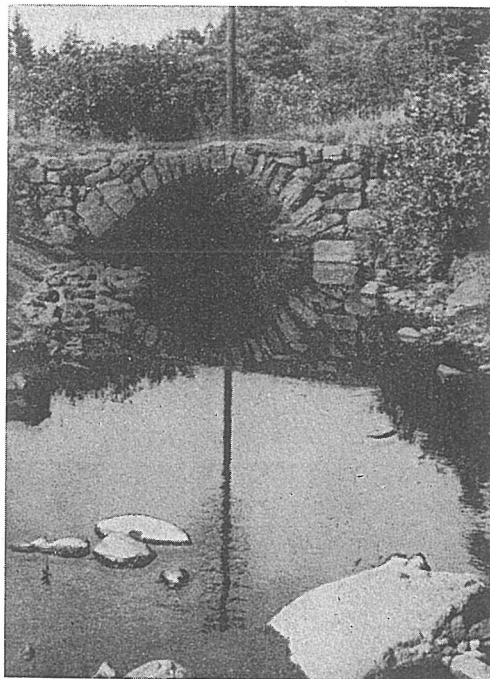
Man räknade nu år 1644. Tio år hade förflutit sedan Mäns Benktsson efter svärfadern övertagit gammalgården i Bjära. Det hade varit goda år. På tegarna hade kornet mognat och rovlanden hade svällt av yppighet, brännvinspannor och öltunnor hade aldrig stått tomma, silverskedarna på kistebotten hade ökat i antal och, det bästa av allt, i gammalgården växte fem söner och två döttrar upp. Den äldsta av döttrarna, Johanna, hade redan för sex år sedan lämnat hemmet, då hon gift sig med rusthållaren Klemmed Månsson på Vinslöv n:r 16. Även där rådde lycka och välgång. Den femåriga Birgitte var inte endast föräldrarnas utan också — och i kanske ännu högre grad — morföräldrarnas ögonsten. Men förra söndagen hade prästen i kyrkan talt om Joseph i Egyfti land och varnat sina församlingsbor för att invagga sig i allt för stor trygghet. Fanns det väl någon visdom större än den, att magra år följa på de feta? Och Jacob Hansen, så hette kyrkoherden, som siade om hårda år för Skåne, blev sannspådd. Inom en månad hade krig utbrutit med Sverige. I februari 1644 gick Gustaf Horn med den svenska hären över Rönneå och stod ganska snart vid Hällesingborg, som var övergivet av både borgare och soldater. Han fortsatte till Landskrona, som också föll i hans händer, och i mitten av juni hade han nått ner till Malmö, där han dock stötte på starkt motstånd. För andra

gången i sitt liv fick Bente Troelsdotter uppleva, att budkaveln gick runt, kallande männen till vapen. Denna gång berörde det henne djupare än den förra, nu skulle alla fem sönerna ut. För Måns Benktsson kändes det än tyngre. Hans söner skulle ut i strid mot hans gamla fosterland! De 31 åren i Bjära hade visserligen gjort, att han räknade sig som skåning och för övrigt var det inte så stor skillnad, om man bodde några mil norr eller söder om gränsen, både människor och natur voro lika och något främlingskap hade han aldrig förnummit i Bjära. Men nu kändes det på, när sönerna redo iväg för att samlas under den danske befälhavaren i Skåne, adelsmannen Ebbe Ulfeld på Ovesholm, som uppådat den skånska allmogen till hembygdens försvar. Sedan bönderna samlats, lät han indela dem i små hopar under befäl av bondehövdingar eller danska officerare. Bendt Mogenssen fick ledningen av bönderna från Bjära och trakten där omkring. Dessa beväpnade bondehopar fick benämningen snapphanar och strövade omkring och oroade jämt och ständigt Horns trupper. Gång efter annan blev det sammanstötningar, varvid bönderna i regel besegrades och bestraffades med stor grymhet. Öde bondgårdar vittnade också i långa tider om krigets härjningar. Efter ett år stodo svenskarna som segrare i Skåne. Horn hade då erövrat hela landskapet med undantag för Malmö och Kristianstad, som motstått alla hans angrepp. Efter det kung Kristian vunnit en stor seger över den svenska flottan, drog han med sin här till Skåne, där han tvingade Horn att upphäva belägringen av Malmö och drev honom norrut. Skåne blev också befriat från fienden, men när freden äntligen 1645 slöts i Brömsebro, var så gott som hela landskapet utplundrat. Det undgick dock att skiljas från Danmark, som fallet blev med Halland.

Glädje rådde i Bjära by, då de unga männen återvände från kriget. Gammalgården fick alla sina fem söner tillbaka. De fyra voro oskadda, under det att Bendt inte var återställd efter de blessyrer, han fått i drabbningen vid Sösdala.

Efter kriget följde som alltid stor sjukdom och dödlighet. En olycka kommer ju sällan ensam. En svår och långvarig missväxt inträffade också, som tillsammans med förhärjande kreaturssjukdomar förde med sig hungersnöd. Men nu var sommaren kommen, gräset växte, de svältfödda korna, som legat i båsen hela vintern, alltför kraftlösa att resa sig, matades med spätt gräs tills de blevo så kraftiga att de kunde släppas ut i skogen på bete. Med stora uppoffringar anskaffades också en mager bytjur. Det var smått om bröd och sovel, så man fick lita till jakten. Men det gick liksom litet lättare att leva nu, när sommaren var kommen och man åtminstone slapp se kreaturen svälta. Att man själv ibland fick leva på svältgränsen var man van vid. Blev det bara litet igen på tegar och rovland, var det ingen fara. Oförmärkt gick sommaren i blom och hösten kom. Slagorna gingo på logarna, det var den goda skörden, som tröskades. Och oktober bröt in med lin- och ullberedning och slakt i slutet av månaden.

Men innan dess hade gravöl fått hållas på gammelgården. Bendt hade aldrig repat sig efter de skador, han ådragit sig i kriget, och den 26 oktober 1647 gick han bort. Han var icke mer och gammelgårdsbondens gråa huvud sjönk ett par tum ned mot bröstet och Bente Troelsdotter såg ibland ut, som om hon glömt allt omkring sig — men så ryckte hon upp sig, såg sig hastigt omkring, tog ett tag med förklädessniþben i ögonvrån och tog åter itu med arbetet.

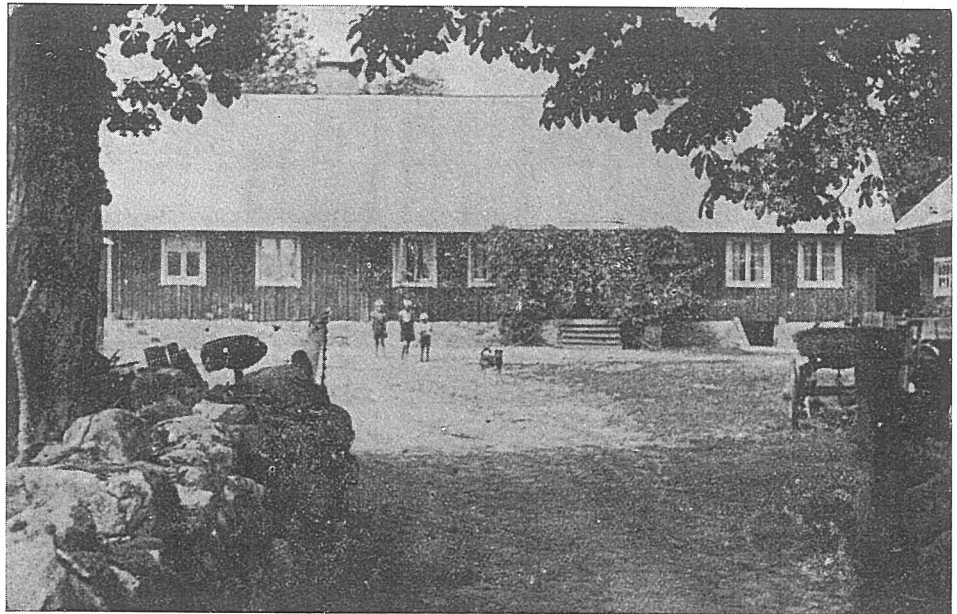

”DÄR EN BRO ÄR KASTAD ÖVER BÄCKENS SMALA SILVERBAND
DÄR GÅR GRÄNSEN MELLAN SVERIGE OCH DEN DANSKA KRONANS LAND”

Sex år senare samlades man på gammelgården åter kring en dödsbädd. Denna gång var det Måns Benktsson, som låg i den stora sängen. Han hade givit sina instruktioner, huru med gården skulle förfaras efter hans bortgång — så småningom kunde man inte längre urskilja orden, det blev bara ett mummel och slutligen tystnade han helt och hållet. Bente Troelsdotter stod bredvid med knäppta händer. När hon förstod, att allt var slut, gick hon stilla bort och öppnade dörren för att ej själen skulle bli hindrad på vägen till de eviga boningarna. Bud sändes till prästen och de, som stodo i tur att skotta upp byagraven på Vinslövs kyrkogård, fingo genom budkavel påminnelse att ihågkomma sina skyldigheter. Och i Vins-

löv präntade kyrkoherden i dödboken: "1653 den 16 juli dog Mogens Benktzön i Bierge, var 64 aar gl."

Bente Troelsdotter överlevde mannen i nära elva år. I kyrkoboken läses: "1664 die 24 januari dog Bente Mogensis i Bierge, var 76 aar".

GAMMELGÅRDEN I BJÄRA (BJÄRA 1°)

(Foto 1944.)